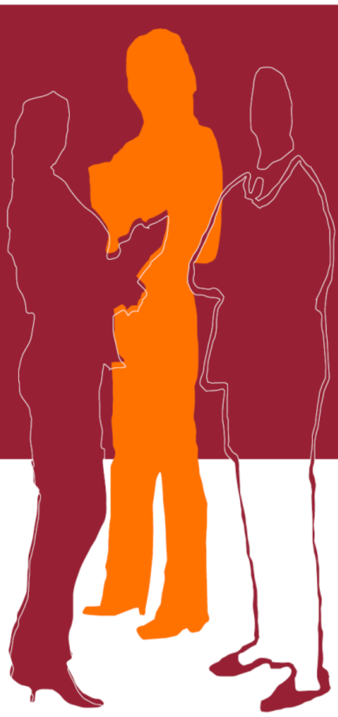
Twynstra Gudde

Evaluatie Pilot Kennisplatform Windenergie

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Rapport

27 november 2015

Tineke de Vries
Thijs Kraassenberg
Charlotte Koot

WO-1511-0350-ibe

Inhoudsopgave

1. Inleiding

Dit rapport bevat de resultaten van de evaluatie van de pilot Kennisplatform Windenergie.
Dit inleidende hoofdstuk beschrijft de aanleiding voor de evaluatie, de opdracht aan Twynstra Gudde en de verantwoording van de aanpak.

1.1 Aanleiding en opdracht aan Twynstra Gudde

Voor de oprichting van een Kennisplatform voor Windenergie is er in opdracht van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu een pilot uitgevoerd rond het thema 'Geluid van windturbines en mogelijke (gezondheids-)effecten'. De pilot is uitgevoerd door RIVM in samenwerking met Aarten Wind Solutions, ECN, GGD-GHOR Nederland en EAE/RUG. Deze partijen vormden het Projectteam.
Een Kwartiermakersgroep werd gevormd door vertegenwoordigers van Omwonenden, Ondernemers, Overheid en Onderwijs/Onderzoek (vier O's). Een compleet overzicht met deelnemende organisaties is opgenomen in bijlage 1.

Het doel van de pilot was tweeledig: enerzijds het organiseren en faciliteren van een *open en veilige Dialoog* tussen alle belanghebbenden, anderzijds het bij elkaar brengen en duiden van kennis en ervaringen, om tot een breed gedragen en *objectief Kennisbericht* te komen. Binnen de pilot Kennisplatform is afgesproken om te komen tot vier producten: een *Verkenningstafel*, een concept *Kennisbericht*, een *Brede maatschappelijke bespreking* en een *Evaluatie*.

Twynstra Gudde is door het Ministerie van Infrastructuur en Milieu gevraagd om de evaluatie uit te voeren. Dit rapport is een evaluatie van de resultaten van de pilot en bevat daarnaast een reflectie op de lessen die uit de pilot zijn te halen voor de inrichting van een toekomstig structureel Kennisplatform Windenergie. De evaluatie beantwoordt drie centrale onderzoeksvragen:

1. *Open en veilige Dialoog*: hoe hebben de deelnemers de wijze waarop mensen met elkaar in gesprek zijn gebracht ervaren?

2. *Kennisbericht*: in hoeverre is dit breed gedragen en objectief tot stand gekomen en hoe is de besluitvorming rondom de inhoud verlopen?

3. *Geleerde lessen*: welke aspecten in de pilot zijn nuttig en minder nuttig voor een toekomstig Kennisplatform Windenergie, waar ligt de behoefte nu precies, en welke middelen zijn daarvoor redelijkerwijs nodig?

De resultaten worden per onderzoeksvraag beschreven in hoofdstuk 2, 3 en 4.

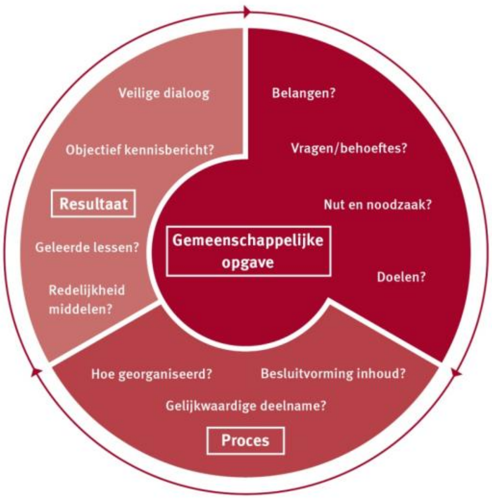
1.2 Verantwoording aanpak

Om de resultaten van de pilot van het Kennisplatform Windenergie goed te kunnen analyseren en beoordelen, is een analysekader opgesteld waarmee de pilot in samenhang kan worden onderzocht. Het analysekader bestaat uit drie elementen die naar ons idee cruciaal zijn voor een goede inrichting van een samenwerking zoals het Kennisplatform Windenergie:

1. Gemeenschappelijke opgave:
- in hoeverre was er een gemeenschappelijk beeld van de opgave van het Kennisplatform?
- was er een eenduidig beeld van de nut en noodzaak van het Kennisplatform?
- was er aansluiting bij gemeenschappelijke doelen, eigen doelen, vragen en behoeftes?

2. Het proces:
- op welke wijze is de Dialoog georganiseerd?
- was er gelijkwaardigheid van deelname aan de Dialoog?
- hoe verliep de besluitvorming rondom de inhoud van het Kennisbericht?

3. Het resultaat:
- een veilige Dialoog
- een objectief en gedragen Kennisbericht
- belangrijke lessen.

Figuur 1. Analysekader evaluatie pilot Kennisplatform Windenergie

Het analysekader is tijdens de evaluatie gebruikt als basis voor het opstellen van de interviewleidraad (zie bijlage 4) en is de kapstok bij de presentatie van de resultaten van de evaluatie voor hoofdstuk 2 en 3.

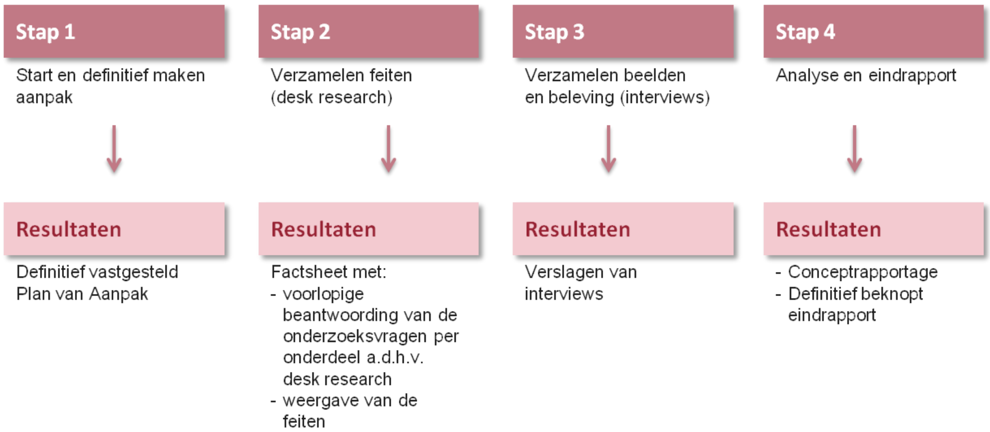
Bij het uitvoeren van het documentenonderzoek hebben wij het analysekader tevens als uitgangspunt gebruikt. De onderdelen '*Verkenningstafel*', '*Brede maatschappelijke bespreking' en* '*Kennisbericht'* hebben wij geanalyseerd en beoordeeld langs deze meetlat.

1.3 Gefaseerde aanpak evaluatie

De evaluatie van de pilot Kennisplatform Windenergie is uitgevoerd in vier fasen. Na een start, waarin de aanpak van de evaluatie is besproken met de opdrachtgever, zijn feiten en ervaringen verzameld via:

- bureauonderzoek documenten (zie bijlage 2)
- interviews met 17 personen van 10 organisaties (zie bijlage 3) op basis van een interviewleidraad (zie bijlage 4). Iedere deelnemer heeft een verslag ontvangen en gelegenheid gehad op de inhoud daarvan te reageren
- tussentijds is een aantal keer contact geweest met RIVM voor opheldering en achtergrondvragen.

Tussentijds is met de opdrachtgever contact geweest over de voortgang. De feiten en meningen zijn vervolgens geanalyseerd. Tot slot zijn bevindingen geordend en heeft een afweging plaatsgevonden over het beantwoorden van de onderzoeksvragen.

Figuur 2. Gefaseerde aanpak evaluatie Kennisplatform Windenergie

1.4 Leeswijzer

Het rapport is als volgt opgebouwd:

- hoofdstuk 2 gaat in op de *open en veilige Dialoog*. De verzamelde data worden geordend aan de hand van het analysekader zoals toegelicht in paragraaf 1.2. Met een onderscheid tussen feiten (wat is hierover vastgelegd?), meningen (wat waren de ervaringen?), bevindingen en eindigend met een conclusie waarin de onderzoeksvraag wordt beantwoord
- hoofdstuk 3 gaat in op het *Kennisbericht*. De verzamelde data worden geordend aan de hand van het analysekader zoals toegelicht in paragraaf 1.2. Met een onderscheid tussen feiten (wat is hierover vastgelegd?), meningen (wat waren de ervaringen?), bevindingen en eindigend met een conclusie waarin de onderzoeksvraag wordt beantwoord
- hoofdstuk 4 presenteert de lessen die zijn opgehaald uit alle data voor de onderdelen *Open en veilige Dialoog, Kennisbericht, Investeringen in tijd en geld* en *Betrokken partijen*. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen onderdelen die behouden moeten blijven en aanbevelingen.

In hoofdstuk 2 en 3 ligt de nadruk op terugkijken en in hoofdstuk 4 wordt naar de toekomst gekeken met leerpunten en suggesties voor verbeteringen. De feiten die worden besproken in dit rapport zijn gebaseerd op openbare documenten. De ervaring en meningen zijn opgehaald uit interviews, waarbij anonimiteit aan de geïnterviewden is toegezegd. Hierom wordt in secties die verwijzen naar vastgeleg-de informatie wel direct verwezen naar betrokken partijen, terwijl dergelijke letterlijke verwijzingen niet gemaakt worden in secties die betrekking hebben meningen en ervaringen.

2. Een open en veilige Dialoog

Een van de doelen van de pilot Kennisplatform Windenergie is het '*organiseren en faciliteren van een open en veilige Dialoog tussen alle belanghebbenden bij de realisatie van windenergie'*. Het bieden van een platform voor effectieve interacties tussen maatschappij, ondernemingen en overheid is een van de essenties van het Kennisplatform. In de pilotdocumenten staat de Dialoog beschreven als bestaande uit twee producten; *de Verkenningstafel* en een *Brede maatschappelijke bespreking.* Dit hoofdstuk beschrijft wat er is vastgelegd over de open en veilige Dialoog en geeft weer wat de ervaringen hierbij waren. Daarnaast komen bevindingen en de conclusies ten aanzien van de eerste centrale onderzoeksvraag aan bod.

2.1 Gemeenschappelijke opgave van de Dialoog

Wat is hierover vastgelegd?
De Verkenningstafel stond in de documenten omschreven als een moment om onderwerpen, wensen en zorgen te inventariseren als input voor het Kennisbericht. De Brede maatschappelijke bespreking was bedoeld om een Dialoog te voeren met een brede groep van maatschappelijke vertegenwoordigers over de inhoud van het Kennisbericht. Het maatschappelijke proces stond hierbij centraal; de kennis diende vooral ter onderbouwing van de interactie tussen belanghebbenden.

Wat waren de ervaringen?
Uit de interviews onder de deelnemers van de pilot is gebleken dat er duidelijk verschillen waren in behoeftes t.a.v. de Dialoog over geluid en windenergie. Voor de een was de Dialoog belangrijk vanuit de wens om meer draagvlak voor windenergie te krijgen, de ander zag de Dialoog duidelijk als kans voor agendasetting en voor weer een ander stond het proces voorop en was de ervaring om gehoord te worden en serieus genomen te worden genoeg.

Sommige deelnemers zagen bepaalde onderdelen van het Kennisplatform, zoals de commentaar-rondes en discussies in de Kwartiermakersgroep, ook als onderdeel van de Dialoog. Dit is een bredere interpretatie van de Dialoog zoals gedefinieerd in de projectdocumenten, waar alleen de Verkennings-tafel en de Brede maatschappelijke bespreking als onderdelen van de Dialoog worden genoemd.

Uit de interviews blijkt ook dat het niet voor iedereen duidelijk was wat precies de verhouding was tussen de Dialoog en het Kennisbericht. Het was niet voor alle deelnemers aan de pilot duidelijk dat de Verkenningstafel en de Brede maatschappelijke bespreking input leverden op de inhoud van het Kennisbericht: een aantal van de geïnterviewden was in de veronderstelling dat de Verkenningstafels geen directe relatie met de inhoud van het Kennisbericht hadden.

"De bijeenkomsten waren goed en leuk maar zagen wij meer als bijvangst, ik had niet het idee dat ze een directe relatie met het Kennisbericht hadden (…)."

2.2 Proces van de Dialoog

Wat is hierover vastgelegd?
De Kwartiermakersgroep reflecteerde op en deed voorstellen t.a.v. de Verkenningstafel en participeerde bij de Brede maatschappelijke bespreking. Bij de Verkenningstafel werden vertegenwoordigers van de vier O's uitgenodigd om vanuit hun perspectief vragen, zorgen, emoties en handelingsperspectieven te belichten zodat alle deelnemers daar op kunnen reflecteren.
Tijdens de Brede maatschappelijke bespreking werd het Kennisbericht gepresenteerd.
Hiervoor worden alle deelnemers aan de Verkenningstafel uitgenodigd evenals andere stakeholders.
Niet vastgelegd was de besluitvorming over de input uit de Dialoog; wie besloot wat wel of niet in het Kennisbericht wordt meegenomen? Ook waren er geen afspraken gemaakt over hoe uitvoering zou worden gegeven aan andere zaken die uit de Dialoog naar voren kwamen.

Wat waren de ervaringen?
De wijze waarop de Dialoog (Verkenningstafel en Brede maatschappelijke bespreking) was *georganiseerd*, werd door vrijwel alle geïnterviewden als positief beoordeeld. Er werd geluisterd en er was ruimte voor het uiten van zorgen, wensen en emoties.

De meerderheid van de geïnterviewden heeft de deelname aan de Dialoog als *gelijkwaardig* ervaren, al was er wel een punt van kritiek op de relatief geringe vertegenwoordiging van 'echte' omwonenden (zowel voor- als tegenstanders).

Uit de interviews kwam een enkele kritische opmerking naar voren rond de 'besluitvorming' over welke punten wel of niet werden opgenomen in het Kennisbericht. Voor deelnemers was het niet altijd duidelijk wat er met hun input is gedaan of door wie actie werd ondernomen n.a.v. de geuite zorgen, wensen en emoties.

2.3 Resultaat van de Dialoog

Wat is hierover vastgelegd?
De Verkenningstafel en de Brede maatschappelijke bespreking moesten volgens de pilotdocumenten concrete input leveren voor het Kennisbericht. Gelet op de uitgebreide verslagen en de inhoud daarvan is dat ook gelukt. Daarnaast is in de pilotdocumenten vastgelegd dat het nadrukkelijk de bedoeling was dat de Dialoog als 'open' en 'veilig' werd ervaren door de deelnemers.

Wat waren de ervaringen?
Een aantal geïnterviewden beoordeelt het resultaat van de Dialoog als erg goed. In die positieve beoordeling geeft vooral de doorslag dat de interactie tussen de deelnemers in goede sfeer verliep en dat het Kennisplatform erin is geslaagd een open en veilige Dialoog te organiseren.

Daartegenover staat kritiek van een aantal geïnterviewden die aangeven dat het resultaat van de Dialoog pas beoordeeld kan worden als deze in de realisatiepraktijk wordt toegepast. Het organiseren van een Dialoog die niet gaat over de toepassing van de kennis over geluid in een concreet project is relatief makkelijk, omdat de emoties niet zo hoog oplopen als bij concrete projecten vaak het geval is.

2.4 Bevindingen

2.4.1 Openheid en veiligheid

Onder de geïnterviewden werd de mening breed gedeeld dat het Kennisplatform erin is geslaagd om een open en veilige Dialoog te organiseren in de vorm van een Verkenningstafel en een Brede maatschappelijke bespreking. Vooral werd als positief ervaren dat er gelegenheid was om zorgen, wensen en standpunten te delen zonder daarop aangevallen te worden. Het werd door velen als positief beoordeeld dat er goed geluisterd werd en dat mensen de gelegenheid kregen om zich uit te spreken.

Toch waren er ook grote verschillen in ervaringen van geïnterviewden met de Dialoog. Sommige deelnemers hebben de Dialoog als zeer waardevol ervaren, terwijl anderen de ervaring hadden niets nieuws te horen en het vanzelfsprekend vonden dat er open werd gesproken. Over het algemeen kan worden gezegd dat vertegenwoordigers van organisaties die dicht bij de uitvoeringspraktijk staan tevreden waren over het feit dat er naar elkaar geluisterd werd. Tegelijkertijd gaf deze groep aan dat het op dit abstractieniveau relatief makkelijk is om open en veilig met elkaar in gesprek te gaan, omdat het niet om een concreet project gaat en de emoties dus ook niet zo hoog oplopen. Lokale dialogen zullen wat dat betreft spannender zijn.

De Dialoog zoals gevoerd, kan met name als eerste stap in de goede richting als waardevol beoordeeld worden. Op projectniveau waar de emoties hoog oplopen lukt het vaak niet om op deze wijze in gesprek te blijven. Door elkaar op dit hogere, algemene schaalniveau te vinden maakt het mogelijk in een volgende stap deze ervaring mee te nemen naar (vroege) fasen van de ontwikkeling van windprojecten.

2.4.2 Effect van de Dialoog

Uit de projectdocumenten blijkt dat het maatschappelijke proces centraal staat, en dat de kennis(duiding) dient ter onderbouwing van de interactie tussen belanghebbenden. De Dialoog in de vorm van Verkenningstafel en Brede maatschappelijke bespreking heeft volgens de geïnterviewden bijgedragen tot wederzijds begrip en een vermindering in ‘wij-zij’ denken. Het werd in het algemeen zeer positief ervaren dat er wederzijds begrip was, geluisterd werd en iedereen het gevoel had serieus genomen te worden.

Echter is het nog wel de vraag in hoeverre de pilot er in is geslaagd om algemene verhoudingen en de interactie tussen belanghebbenden te verbeteren. Het algemene beeld is dat de Verkenningstafel en de Brede maatschappelijke bespreking een begin hebben gemaakt, en dus dat beide sessies waardevolle input hebben geleverd voor het Kennisbericht. In hoeverre dit bijdraagt aan de algemene interactie tussen belanghebbenden rondom de realisatie van windenergie moet echter blijken in de uitvoeringspraktijk. Een aantal geïnterviewden geeft aan dat de verhoudingen vooralsnog ongewijzigd zijn t.o.v. de situatie van voor de pilot met het Kennisplatform. Daarom lijkt het van belang om in een vervolg de goede ervaring met de Dialoog die op dit schaalniveau met elkaar is opgedaan, mee te nemen naar (vroege) fasen van de ontwikkeling van windprojecten.

De effectiviteit van de Dialoog is ook in sterke mate afhankelijk van of deelnemers echt het gevoel hebben dat er iets gedaan wordt met wat er in alle openheid en veiligheid is gezegd. Bij gebrek aan actie op zaken die naar voren zijn gekomen (breder dan het Kennisbericht alleen) kan het positieve gevoel verdwijnen en kan er een gevoel van 'schijninvloed' ontstaan. Dit kan de effectiviteit van toekomstige vormen van Dialoog, ook op lokaal niveau, in de weg staan. Om dit afbreukrisico te beheersen zouden er in een vervolg uitdrukkelijk afspraken moeten worden gemaakt over hoe er gevolg wordt gegeven aan wat er door betrokkenen in de Dialoog ter sprake wordt gebracht.

2.4.3 Inhoud en samenhang met Kennisbericht

In de pilotdocumenten staat duidelijk omschreven wat de samenhang is tussen de Dialoog (Verkenningstafel en Brede maatschappelijke bespreking) en de inhoud van het Kennisbericht.
De ervaringen van een aantal geïnterviewden is anders; zij hebben dit verband en samenhang niet zo ervaren. Ging het bijvoorbeeld in het Kennisplatform om de Dialoog of om het Kennisbericht? Bovendien bleek uit de interviews dat geïnterviewden er verschillende definities van de Dialoog op na hielden. De een zag alle interactie gerelateerd aan het Kennisplatform als Dialoog, terwijl de ander duidelijk alleen de twee Brede maatschappelijke besprekingen als Dialoog zag. Hierdoor ontstaat het risico dat verwachtingen uiteen kunnen gaan lopen. In een vervolg zou beter gecommuniceerd kunnen worden over de definitie van de Dialoog (wat valt er wel en niet onder?), over de doelen en over de verwachtingen van de diverse onderdelen van de Dialoog.

2.5 Conclusie

De Dialoog die heeft plaatsgevonden binnen de pilot Kennisplatform Windenergie is door de deelnemers beoordeeld als goed georganiseerd. Deelnemers hebben de wijze waarop zij met elkaar in gesprek zijn gebracht als veilig en open ervaren. Een aanvulling hierop is dat het effect en de waarde van de Dialoog in de uitvoeringspraktijk nog moet blijken en op dit moment onduidelijk is.

3. Breed gedragen en objectief Kennisbericht

De aanleiding voor een pilot van het Kennisplatform Windenergie is het toenemende, complexe debat over de realisatie van de ambitie voor windenergie op land. Om voor dit debat basis en structuur te bieden, heeft het Kennisplatform als een van de doelen gehad om een Kennisbericht te vormen waarin de bestaande kennis en ervaringen onafhankelijk worden geduid. Dit hoofdstuk beschrijft wat er is vastgelegd over een breed gedragen en objectief Kennisbericht en geeft weer wat de ervaringen hierbij waren. Daarnaast komen bevindingen en de conclusies ten aanzien van de tweede centrale onderzoeksvraag aan bod.

3.1 Gemeenschappelijke opgave van het Kennisbericht

Wat is hierover vastgelegd?
In het Plan van Aanpak (PvA) staat beschreven dat een Kennisbericht zou worden gevormd waarin de geluidsaspecten van windenergie zouden worden behandeld. Het Kennisbericht zou zoveel mogelijk de vier O's middels vorm en inhoud bedienen.

Wat waren de ervaringen?
De noodzaak voor wetenschappelijke kennisduiding m.b.t. windenergie werd door alle deelnemers aan het Kennisplatform in zekere tot sterke mate onderschreven. Ook het doel om een breed gedragen en objectief Kennisbericht te vormen was in het algemeen voor alle deelnemers helder en werd door hen ondersteund. Of er ook een (sterke) *behoefte* was aan het Kennisbericht, verschilde per deelnemende organisatie en hing af van of het Kennisbericht aansloot bij de belangen en activiteiten van de desbetreffende organisatie.

De scope en inhoud van het Kennisbericht is veel bediscussieerd binnen het Kennisplatform.
Zo bestonden er twijfels onder enkele deelnemers over de beperking van het Kennisbericht tot één onderwerp, namelijk 'Geluid van windturbines en mogelijke (gezondheids-)effecten', omdat dit volgens hen te beperkt was of mogelijk niet het beste startpunt was voor de discussie over windenergie in Nederland. Wel werd door velen onderschreven dat dit één van de belangrijkste en meest bediscussieerde onderwerpen was, hoewel sommigen het een onderwerp vonden dat moeilijk objectief beschreven kan worden. De meningen liepen ook uiteen over welke aspecten van het onderwerp geluid en welke vragen behandeld zouden worden, zoals de geluidsnormering, het duiden van meningsverschillen en benoemen dat er meer onderzoek nodig is.

Over de vraag waartoe het Kennisbericht exact diende, en wie of wat hiermee geholpen zou zijn, bestonden verschillende ideeën. Een aantal deelnemers noemde lokale bestuurders, zoals gemeente- en provincieambtenaren, als doelgroep, terwijl anderen een maatschappijbrede inzet voorzagen.
De inzet van het Kennisbericht bij windenergie-initiatieven werd ook gezien als mogelijk nuttig gebruik van het Kennisbericht. Anderen vroegen zich af wat het Kennisbericht moest opleveren, aangezien de plannen m.b.t. realisatie van windenergie op land al vastliggen.

Naast het vormen van een Kennisbericht had de pilot Kennisplatform Windenergie ook het doel om een open en veilige Dialoog te organiseren en faciliteren. In hoeverre deze twee doelen gelijkwaardig en gescheiden waren, of dat het ene doel ten dienste stond van het andere, was niet voor alle deelnemers aan het Kennisplatform duidelijk.

3.2 Proces van het Kennisbericht

Wat is hierover vastgelegd?
Bij het vormen van het Kennisbericht waren het Projectteam, het Kennisforum, het Schrijversteam en de Kwartiermakersgroep betrokken. Het Projectteam heeft hiervoor een Kennisforum a.i. ingesteld bestaande uit organisaties die onderdeel waren van het Projectteam. Het Kennisforum heeft vervolgens een PvA opgesteld, in overleg met de Kwartiermakersgroep. In het PvA stond o.a. beschreven: het eindresultaat (een Kennisbericht Kennisplatform Windenergie, pilotfase, hoofdthema Geluid), de mogelijke hoofdthema's in het Kennisbericht en de potentiële schrijvers van het Kennisbericht.

Het Kennisforum zou een Schrijversteam aanwijzen bestaande uit interne experts vanuit (de deelnemende organisaties aan) het Projectteam en eventuele externen. Dit Schrijversteam zou het Kennisbericht opstellen naar geleide van de inbreng van de Verkenningstafel. Het concept Kennisbericht zou ter commentaar eerst worden voorgelegd aan het Kennisforum. Hierna zou het eindconcept van het Kennisbericht voorgelegd worden aan de Kwartiermakersgroep. Het verwerken van de commentaren zou uitgevoerd worden door de deelnemende organisaties van het Projectteam in het Schrijversteam en daarbij zou worden aangegeven hoe het commentaar was verwerkt. Het uiteindelijke Kennisbericht zou worden vastgesteld in een overleg tussen de tekenbevoegden van de deelnemende organisaties van het Projectteam.

De organisaties waarvan leden deelnamen aan het Schrijversteam zouden tekenen voor de inhoud, de andere deelnemers zouden alleen tekenen voor het proces. Gekozen is om op het eindproduct, het Kennisbericht, de namen van de onderschrijvende organisaties te zetten en niet van de individuele auteurs.

Wat waren de ervaringen?
De deelnemers aan het Kennisplatform is het opgevallen dat het Projectteam veel aandacht heeft besteed aan de organisatie van het Kennisplatform. De aanpak is ook veel besproken met de Kwartiermakersgroep, waarbij er veel discussie is geweest over (beheer)structuur. Tijdens deze besprekingen is o.a. het idee van een peer review van het Kennisbericht geopperd, maar dit is niet opgenomen in het PvA. Hoewel sommige deelnemers bij aanvang van de pilot de beschrijving van PvA's wat uitgebreid en formeel vonden, was er uiteindelijk alom waardering voor de organisatie en de documentatie van de aanpak.

Sommigen vonden aanpak, structuur en afspraken rondom het vormen van het Kennisbericht geheel helder. Andere vonden deze elementen niet of minder duidelijk; zo was het niet duidelijk welk doel de commentaarrondes precies dienden; voor het toetsen van begrijpelijkheid, het aandragen van inhoud of het verbeteren van de breed gedragenheid? Ook was het proces rondom de commentaarrondes niet geheel transparant, omdat het niet bekend was welk commentaar er door andere partijen was gegeven, welke aanpassingen aan de hand van dat commentaar waren gemaakt en wie de uiteindelijke beslissingen hierover nam.

Verder waren de namen van de schrijvers slechts voor een deel algemeen bekend. Wel was bekend dat het Schrijversteam samengesteld was uit leden van de organisaties uit het Projectteam en welke organisaties dit precies betroffen.

Er hebben meerdere commentaarrondes op het (concept) Kennisbericht plaatsgevonden waaraan alle leden van de Kwartiermakersgroep actief hebben deelgenomen. Met een paar betrokken organisaties zijn aparte overleggen ingelast m.b.t. hun commentaar. Voor de leden van het Schrijversteam was het niet eenvoudig om de verschillende opvattingen en interpretaties van de verschillende partijen bij elkaar te brengen in het Kennisbericht. Wel ervoeren zij het als leerzaam en/of nuttig om te horen van verschillende groepen hoe de teksten op hen overkwamen. De zorgvuldige reacties van het Schrijversteam op het geleverde commentaar werden zeer gewaardeerd. Een aantal deelnemers aan het Kennisplatform spraken echter hun twijfel uit of het een goede aanpak is om overleg te hebben met verschillende belangenvertegenwoordigers (o.a. in commentaarrondes) over een Kennisbericht opgesteld door een apart Schrijversteam, dat verwacht wordt objectief te werken. Het kan erg lastig zijn om een objectieve tekst te schrijven met de inbreng van partijen die actief bepaalde belangen vertegenwoordigen. Daarnaast zagen een paar deelnemers aan het Kennisplatform enkele van de organisaties van het Schrijversteam als niet geheel onafhankelijk, hoewel de meesten hen wel onafhankelijk beschouwden.

Aan het eind van het traject heeft er veel discussie plaatsgevonden over afspraken die in de ogen van sommigen duidelijk vastlagen, zoals m.b.t. inspraak van de Kwartiermakersgroep in de inhoud van het Kennisbericht of het tekenen van het Kennisbericht. Voor sommige deelnemers aan het Kennisplatform bleken de afspraken hieromtrent helder, voor andere minder, zoals de vraag of geluidnormering besproken kon worden en of er een bijlage met de visie van de verschillende partijen op het Kennisbericht mogelijk was. Uiteindelijk heeft één lid van de Kwartiermakersgroep, NLVOW, aangegeven het Kennisbericht niet te kunnen onderschrijven, wegens het gebrek aan bepaalde inhoud en nuancering. Op dit punt is ook het idee van een peer review (weer) voorgedragen als oplossing, maar er is om verschillende redenen besloten niet hiertoe over te gaan. Een aantal deelnemers heeft wel aangegeven (enige) waarde te zien in een peer review, zeker als het bijdraagt aan de breed gedragenheid van het Kennisbericht. Anderen vinden het niet passen bij deze opzet of aard van het Kennisplatform. Een aantal deelnemers aan het platform heeft ook aangegeven in te zien dat het lastig kan zijn om organisaties met diverse achterbannen een document als het Kennisbericht te laten onderschrijven en daarom niet verbaasd te zijn over dit gebrek aan gedragenheid.

3.3 Resultaat van het Kennisbericht

Wat is hierover vastgelegd?

In het PvA staat beschreven dat het Kennisbericht een overzicht zou bieden van bestaande kennis (of het ontbreken hiervan) op het gebied van windturbinegeluid en belangrijke vragen voor verder onderzoek zou aanwijzen. Onder het hoofdthema windturbinegeluid zouden de volgende thema's vallen: geluidblootstelling, effecten, procedurele aspecten, duurzaamheid en kennis en kunde. In het Kennisbericht zouden de volgende onderdelen worden opgenomen: een publiekssamenvatting, een (management)samenvatting en een hoofdtekst. Mogelijk zouden er ook handelingsperspectieven opgenomen worden in het document. De geplande omvang van het bericht zou ongeveer 15 pagina's zijn.

In het Kennisbericht dat is uitgebracht in juni 2015, wordt bestaande kennis beschreven maar ook punten waar noodzaak is voor verder onderzoek ter verduidelijking. Het Kennisbericht bevat ook een samenvatting en een hoofdstuk met aandachtspunten of handelingsperspectieven. Dit hoofdstuk bevat suggesties voor maatregelen en handelingen die genomen zouden kunnen worden n.a.v. van de inhoud van het bericht.

Het Kennisbericht werd begeleid door een oplegnotitie ondertekend door de organisaties uit het Projectteam. Hierin is ook een korte samenvatting opgenomen. In de notitie werden ook wensen van stakeholders in de Kwartiermakersgroep beschreven. Hieronder viel dat de NLVOW heeft aangedragen dat er een peer review van het Kennisbericht uitgevoerd zou moeten worden en dat de andere leden van de Kwartiermakersgroep het huidige proces vinden voldoen. Ook werd uitgelegd dat, gezien dat er nog open vragen zijn en dat nieuwe kennis continu wordt ontwikkeld, dit Kennisbericht "Geluid van windturbines" als versie 1.0 is gepubliceerd.

Wat waren de ervaringen?
De meeste deelnemers van het Kennisplatform hebben het uiteindelijke Kennisbericht onderschreven. Zij zagen het Kennisbericht als een objectief document, of zo objectief mogelijk gezien de subjectiviteit van het onderwerp geluid. Een aantal deelnemers heeft ook aangegeven het document een nuttige basis te vinden voor discussies rondom windenergie en geluid.

Het is echter niet gelukt om in het Kennisbericht de belangrijkste zorgpunten van alle partijen te adresseren. Volgens deze partijen is het Kennisbericht niet geheel waardevrije kennisdistributie en bevat het document toch kwalificerende punten. Voor één partij bevat het Kennisbericht bepaalde elementen en ontbreken dusdanig belangrijke punten dat zij zich hebben teruggetrokken en het bericht niet hebben onderschreven.

Een aantal deelnemers van het Kennisplatform toont hier begrip voor. Een aantal deelnemers heeft ook aangegeven uiteindelijk niet geheeld verrast te zijn dat het Kennisbericht na een eerste versie niet geheel onderschreven wordt door alle deelnemers, onder andere gezien de controversiële aard van het onderwerp windenergie en geluid. Enkele partijen geven wel aan het te betreuren dat juist vertegenwoordigers van omwonenden afstand doen van het Kennisbericht en dat dit gebrek aan gedragenheid afdoet aan het eindresultaat. Daarnaast vinden sommigen de inhoud van de oplegnotitie afdoen aan waarde van het Kennisbericht.

"Een belangrijke partij doet er openlijk afstand van, dus dan is het niet helemaal geslaagd."

Meerdere deelnemers aan het Kennisplatform hebben genoemd dat de betekenis, waarde en breed gedragenheid van het Kennisbericht eigenlijk pas zal blijken uit het gebruik van het bericht en de uitwerking op de maatschappij. Dit zou bijvoorbeeld kunnen bij informatievoorziening over gesprekken rondom specifieke windenergie-initiatieven en door toepassing van de inhoud van het Kennisbericht op de realisatie van dergelijke initiatieven.

3.4 Bevindingen

3.4.1 Combinatie objectiviteit en breed gedragenheid

Door het Kennisplatform werd gestreefd naar een Kennisbericht dat zowel objectief als breed gedragen was. Hoewel het uiteindelijke Kennisbericht door de meeste deelnemers als objectief gezien wordt, is het in de ogen van enkele deelnemers niet (voldoende) objectief. Bovendien is er één partij die het Kennisbericht niet onderschrijft, waarmee het Kennisbericht wel breed, maar niet door alle partijen gedragen is. Objectiviteit én breed gedragenheid is dan ook een lastige combinatie, omdat de uitkomst niet altijd gunstig is in de ogen van alle partijen en omdat het vaak niet mogelijk is het document vooraf, ongeacht de uitkomst, door allen te laten accepteren. Indien de schrijvers van het Kennisbericht door alle betrokkenen als objectief en onafhankelijk gezien worden, zou het bericht mogelijk wel door iedereen onderschreven kunnen worden.

Hoewel in de pilot Kennisplatform Windenergie gestreefd is naar een onafhankelijk Schrijversteam, is het niet duidelijk of en hoe deze onafhankelijkheid geborgd is, en of er getoetst is bij de andere deelnemers of het Schrijversteam ook als onafhankelijk gezien werd. Uit de interviews blijkt dat enkele deelnemers niet alle leden van het Schrijversteam en het Projectteam als onafhankelijk beschouwen.

Daarnaast was de exacte samenstelling van het Schrijversteam niet bij iedereen bekend, wat tot wantrouwen geleid kan hebben. Bij het streven naar een Kennisbericht dat én objectief is én breed gedragen, lijkt hiermee onvoldoende rekening gehouden te zijn, dat wil zeggen; niet voldoende borging van (waargenomen of geaccepteerde) onafhankelijkheid en niet voldoende rekening gehouden met de mogelijkheid dat een of meerdere partijen het Kennisbericht niet zouden onderschrijven.
Een complicerende factor is dat het Kennisbericht gevormd werd door een onafhankelijk Schrijvers-team met input van een Kwartiermakersgroep bestaande uit belangenvertegenwoordigers. Dat leidt tot de vraag of het met dergelijke invloed van partijdige deelnemers (belangenvertegenwoordigers) mogelijk is om een onafhankelijk Kennisbericht op te stellen.

3.4.2 Inzet en aandacht voor het proces

Er is veel geïnvesteerd in een uitgebreide voorbereiding en beschrijving van de aanpak van het Kennisbericht. De geplande onderdelen en stappen zijn geheel uitgevoerd op relatief korte termijn. Deze inzet is zeer waardevol en er is ook veel waardering voor onder de deelnemers van het Kennisplatform voor de realisatie van de geplande onderdelen van het Kennisplatform.

3.4.3 Invloed op inhoud Kennisbericht

Er is vastgelegd dat het Projectteam uiteindelijke zeggenschap zou hebben over het Kennisbericht en de inhoud ervan. De Kwartiermakersgroep had echter wel enige invloed op het Kennisbericht, maar de mate van deze invloed tijdens de Verkenningstafel en commentaarrondes was niet geheel helder. Het commentaar van alle partijen is niet gedeeld met anderen en er is bij het verzenden van nieuwe conceptversies niet aangegeven welke aanpassingen gemaakt zijn naar aanleiding van welk commentaar. Dit heeft de transparantie van het proces verminderd en mogelijk vragen opgeroepen over de invloed van verschillende partijen.

3.4.4 Zeggenschap en onderlinge verhoudingen

Niet alle partijen waren op gelijke of gelijkwaardige manier betrokken bij de pilot Kennisplatform Windenergie. Dit had o.a. te maken met de structuur van de pilot: sommige deelnemers, namelijk die in het Projectteam, hadden meer zeggenschap over beslissingen en uitkomsten dan anderen, namelijk de leden van de Kwartiermakergroep. Ook waren er verschillende achtergronden van de deelnemers: de meerderheid participeerde vanuit professionele basis en als onderdeel van hun functie, terwijl anderen deelnamen op vrijwillige basis in hun vrije tijd. Hierdoor bestonden er mogelijk verschillen in middelen en (ervaren) mogelijkheden. Daarnaast was er een aantal leden van de Kwartiermakersgroep lid van organisaties die de pilot financierde, wat de indruk kan hebben gegeven van ongelijke invloed. Mogelijk hebben deze (waargenomen) ongelijkheden de kans op een breed gedragen Kennisbericht gehinderd.

3.4.5 Noodzaak, doel en gebruik

De noodzaak voor het Kennisbericht is, gezien de heftigheid en complexiteit van het debat rondom windenergie in Nederland, helder en deze werd ook breed onderschreven. Echter, het beoogde doel en gebruik van het Kennisbericht in de praktijk was minder duidelijk, zowel in de vastgelegde afspraken als onder de deelnemers van het platform. Zo is niet bekend hoe het Kennisbericht in de uitvoerings-praktijk precies ingezet zal worden, door of gericht aan welke doelgroep het Kennisbericht gericht is, en welke consequenties de conclusies uit het Kennisbericht zullen hebben voor de uitvoering van de windenergie ambitie. Hierdoor is de waarde van het huidige Kennisbericht minder goed te beoordelen, maar mogelijk heeft dit ook de doelgerichtheid van de discussies en commentaren tijdens het vormen van het Kennisbericht verminderd. Belangenvertegenwoordigers konden hierdoor bijvoorbeeld mogelijk minder goed bepalen aan welke onderwerpen of punten zij prioriteit wilden geven.

3.4.6 Samenhang met de Dialoog

Er bestond een zekere samenhang of verwevenheid tussen vormen van het Kennisbericht en het organiseren en faciliteren van de Dialoog, met name m.b.t. de Verkenningstafel. Soms leek het alsof een van de twee doelen prioriteit had en soms alsof de doelen gelijkwaardig waren. Dit kan als nadelig gevolg hebben gehad dat sommige deelnemers aan de gesprekken onvoldoende hun prioriteiten hebben aangekaart t.b.v. het Kennisbericht en zich meer of alleen gericht hebben op het delen van ervaringen. Daarnaast zou het positieve resultaat van de Dialoog ietwat ondergesneeuwd kunnen raken doordat het Kennisbericht niet breed gedragen is en het Kennisbericht en Dialoog verweven waren.

3.5 Conclusie

Door het Schrijversteam is hard gewerkt aan het duiden van (wetenschappelijke) kennis met het doel een objectief Kennisbericht te vormen. Dit eindproduct wordt door enkele deelnemers aan de pilot als niet (volledig) objectief gezien, ofwel wegens de inhoud van het bericht, ofwel wegens de belangen van bepaalde deelnemende organisatie in het Schrijversteam en Projectteam.

Er is veel geïnvesteerd in het volledig gedragen krijgen van het Kennisbericht, met name in de laatste fase van de pilot. Het uiteindelijke Kennisbericht wordt onderschreven door alle deelnemers op één na; dit wordt door veel geïnterviewden betreurd. Het Kennisbericht is daarmee niet volledig breed gedragen.

4. Geleerde lessen en aanbevelingen

Dit hoofdstuk beschrijft de geleerde lessen en een aantal aanbevelingen. Daarmee wordt ingegaan op de derde centrale onderzoeksvraag.

4.1 Pilot algemeen

4.1.1 Wat zou behouden moeten worden?

Over het algemeen blijkt uit de evaluatie dat nut en noodzaak van een Kennisplatform voor Windenergie door deelnemers breed onderkend is voor een onderwerp als 'Geluid van windturbines en mogelijke gezondheidseffecten'. Daarnaast is er veel waardering voor de opzet van de pilot en de wijze waarop dit bij aanvang is gecommuniceerd. Er is door veel mensen waardering geuit over de wijze waarop de initiatiefnemers de pilot tot stand hebben gebracht en hebben geleid. Het merendeel van geïnterviewden is tevreden met de keuze voor het onderwerp voor de pilot. Geluid leent zich volgens de deelnemers voor een Kennisplatform, omdat het een technisch onderwerp is en voldoende afgebakend kan worden. Hoewel de ervaring van de pilot leert dat technische onderwerpen niet per definitie hetzelfde worden geduid en ervaren, is onder deelnemers breed gedeeld dat als er voor wordt gekozen om het Kennisplatform te vervolgen, het zich op technische, afgebakende onderwerpen moet richten. Als een duidelijke afbakening plaatsvindt, is een beperkte looptijd ook realistisch, zo is de inschatting.

Indien het de wens is om in een mogelijk vervolg ook breder onderwerpen op te pakken, kan beter gekozen worden voor een andere vorm dan een Kennisplatform met als doel objectieve informatie-verzameling. Voor een vervolg kan dan ook worden gekeken naar bijvoorbeeld een *Community of Practice* waarbij wetenschappers, specialisten, beleidsmakers en ervaringsdeskundigen op basis van gelijkwaardigheid kennis en ervaring delen.

4.1.2 Aanbevelingen

Commitment aan de aanpak en doelen van het Kennisplatform door alle deelnemers
Indien gekozen wordt voor een vervolg van het Kennisplatform is het van groot belang om met alle deelnemers te starten met een gezamenlijk en gelijk beeld van de scope van het platform. De basis hiervoor is een opzet die tegemoet komt aan een gedeelde of gezamenlijke behoefte. Het is aan initiatiefnemers of projectleiding de gemeenschappelijke deler op te halen en te verwerken in een aanpak. Vooraf moet duidelijk zijn waarnaar toe wordt gewerkt (doel), hoe dat gaat gebeuren (proces-ontwerp en planning), waarom het gebeurt (nut en noodzaak), voor wie het gebeurt (doelgroep) en wat van alle deelnemers wordt verwacht (rolverdeling). Als iedereen zich daaraan committeert en dit tussentijds wordt getoetst, bevordert dit de sturing op een gewenst resultaat binnen de afgesproken kaders van tijd, geld en kwaliteit. Daarnaast vergroot dit de kans dat alle deelnemers zich committeren aan een eindresultaat. Door verschillende redenen werden nu soms pas gedurende de pilot documenten met (procedure)afspraken definitief vastgesteld.

Deelnemers hadden uiteenlopende beelden bij vooraf bepaalde stappen in de pilot. Een gevolg was dat het veel tijd bleek te kosten om iedereen aangehaakt te houden. Tijdens de pilot werd duidelijk dat discussies over de inhoud van het Kennisbericht langer duurden dan verwacht en dat bij deze rondes onderwerpen aan bod kwamen die een deel van de geïnterviewden niet vond passen, bijvoorbeeld wettelijke normen.

"De feedback op de teksten ging bijvoorbeeld over hoe hoog de geluidsnormen moeten zijn, maar dat is uiteindelijk een politieke discussie, dat hoort niet in een Kennisbericht. Dat was een heel groot struikelblok."

Ook bleken afspraken niet voor iedereen duidelijk, bijvoorbeeld over de mogelijkheid voor het doen van een peer review, waar de grens lag voor commentaar (mate van detailniveau) en hoe lang commentaarrondes konden duren (deadlines).

Vooraf duidelijkheid over organisatiestructuur
Voor de pilot is een structuur bedacht met een Kwartiermakersgroep, Projectteam en een Schrijversteam. Een les die getrokken wordt door de geïnterviewden is om bij de start duidelijkheid te verschaffen over wie er in welk team zit en welke rol en verantwoordelijkheid daar bij hoort.
Een deelnemer noemde dit een 'transparante governancestructuur'. Bij aanvang moeten alle deelnemers achter deze indeling en de samenstelling staan. Ook moet er de mogelijkheid zijn mensen voor te dragen voor posities. Wat helpt is dan vooraf met elkaar criteria voor posities van bijvoorbeeld het Schrijversteam te bepalen.

4.2 Een open en veilige Dialoog

4.2.1 Wat zou behouden moeten worden?

Dialoog op basis van respect en gelijkwaardigheid
Er is tijdens de Verkenningstafel en de Brede maatschappelijke bespreking een sfeer gecreëerd waarin deelnemers zich vrij voelden om te zeggen wat ze wilden. Ook werd gewaardeerd dat er naar hen werd geluisterd. Betrokken organisaties hebben vaker met elkaar te maken bij hun werkzaamheden rond windenergie, toch werd van veel kanten gewaardeerd op een andere manier met elkaar in gesprek te zijn. De organisatie was goed, deelnemers kwamen geïnformeerd aan tafel en het proces werd kundig begeleid. Deze ervaring kan gebruikt worden in een vervolg en, zoals enkele deelnemers noemden, bij windenergieprojecten in de vroegste fase. Een Dialoog die ten dienste staat van het Kennisbericht is waardevol gebleken; de Verkenningstafel als agendastellend en de Brede maatschappelijke bespreking om kleuring te geven aan de wetenschappelijke feiten.

Het is relevant gebleken om een brede vertegenwoordiging van belanghebbenden te betrekken bij de Dialoog. Er is door de initiatiefnemers veel moeite gedaan om de brede vertegenwoordiging aan tafel te krijgen. Dit heeft geresulteerd in een groep die een goede afspiegeling vormde van de belanghebbenden. Door deelnemers zijn wel suggesties gedaan voor eventuele uitbreiding van deelnemers in een vervolg. Zie ook paragraaf 4.5.

4.2.2 Aanbevelingen

Scope van de Dialoog en de verbinding met het Kennisbericht
Geïnterviewden hadden uiteenlopende beelden bij de scope van de Dialoog. Ook bleek dat er verschillende verwachtingen waren over hoe de Dialoog werd gebruikt voor het Kennisbericht. In interviews werd de relatie tussen het Kennisbericht en de Dialoog wisselend gedefinieerd. Daarnaast interpreteerden sommige geïnterviewden de Dialoog breder dan de Verkenningstafel en de Brede maatschappelijke bespreking alleen. Voor hen waren de tussentijdse contactmomenten in de Kwartiermakersgroep en de commentaarrondes ook onderdeel van de Dialoog.

Als bij een vervolg gekozen wordt voor dezelfde opzet en structuur, is het raadzaam te zorgen dat deelnemers de Dialoog op eenzelfde wijze definiëren en dat ze weten hoe het resultaat van de Dialoog in verhouding staat tot het Kennisbericht. Daarmee worden verkeerde verwachtingen voorkomen en kunnen (onnodige) discussies worden verminderd.

Effectiviteit van de Dialoog
In hoeverre de Dialoog bijdraagt aan de algemene interactie tussen belanghebbenden rondom de realisatie van windenergie, moet vooral blijken in de uitvoeringspraktijk. Vooralsnog lijken de verhoudingen ongewijzigd zijn t.o.v. de situatie van voor de pilot met het Kennisplatform. Daarom is het van belang om in een vervolg de goede ervaring met de Dialoog die op dit schaalniveau met elkaar is opgedaan, mee te nemen naar (vroege) fasen van de ontwikkeling van windprojecten. Dit zou ook aansluiten op andere initiatieven in de sector.

Bij gevoelige onderwerpen zoals windenergie en geluid is opgebouwd vertrouwen enorm waardevol. Om dit vertrouwen te benutten is het van belang dat er continuïteit is in de samenstelling van de deelnemersgroep en dat deelnemers echt het gevoel hebben dat er wat gedaan wordt met dat wat er in alle openheid en veiligheid gezegd is. Bij gebrek aan actie op zaken die naar voren zijn gekomen (ook breder dan het Kennisbericht alleen!) kan het positieve gevoel verdwijnen en kan een gevoel van ‘schijninvloed’ ontstaan. Dit kan de effectiviteit van toekomstige vormen van Dialoog, ook op lokaal niveau, in de weg staan. Om dit afbreukrisico te beheersen zouden in een vervolg uitdrukkelijk afspraken moeten worden gemaakt over hoe en door wie er gevolg wordt gegeven aan wat er door betrokkenen in de Dialoog ter sprake wordt gebracht.

4.3 Vormen van een breed gedragen en objectief Kennisbericht

4.3.1 Wat zou behouden moeten worden?

Het Kennisbericht voorzag in een grote behoefte bij deelnemers aan de pilot. Er was een brede wens om vanuit een onafhankelijke partij beschikbare kennis te verzamelen, te wegen en te delen. Het kwam tegemoet aan een gedeeld belang om in de brij van kennis en onderzoeken, een onafhankelijke duiding te krijgen. De objectiviteit van het Schrijversteam met mensen van gerenommeerde instellingen is een element om te behouden in een eventueel vervolg.

4.3.2 Aanbevelingen

Laat de doelen niet verwateren
Een van de doelen van de pilot was om op basis van verzamelde kennis en ervaringen te komen tot een breed gedragen en objectief Kennisbericht. In de pilot bleken objectiviteit en breed gedragen lastig verenigbaar. Enerzijds draagt de gelegenheid tot het leveren van commentaar bij aan de gedragenheid. Anderzijds dragen ervaringen niet bij aan wetenschappelijke objectiviteit. Zoals hierboven beschreven is uiteindelijk het Kennisbericht niet breed onderschreven. Weliswaar was het maar één partij die het bericht niet onderschreef, maar dit is wel door de geïnterviewden een erg belangrijke partij genoemd. In de gekozen opzet verwaterden zowel het doel van objectiviteit en van breed gedragenheid.

Zoals bijna door alle geïnterviewden wordt onderkend, zijn bij windenergie veel onderwerpen betrokken die mensen willen duiden vanuit hun eigen gevoel of ervaring. Dat komt deels door de aard van het onderwerp zelf en deels door ervaringen in het verleden die hier (positief of negatief) mee te maken hebben. Dat maakt het lastig om feiten weer te geven op een manier die door alle belanghebbenden wordt geaccepteerd. De interpretatie van deelnemers bij bepaalde onderwerpen liep behoorlijk uiteen. Een manier om hier mee om te gaan is een document opstellen met een objectief deel puur opgesteld door wetenschappers en een deel (bijvoorbeeld een bijlage) met een reactie (‘kleuring’) van deelnemers op het eerste, objectieve deel als sluitstuk van de Dialoog. Daarmee kunnen wetenschappelijk onderbouwde feiten gescheiden worden van ervaringen en beleving.

Volledige duidelijkheid van aanpak bij aanvang
Aan het eind bleek NLVOW zich niet achter het Kennisbericht te scharen. Als er meer tijd was geweest, was het wellicht mogelijk om een peer review uit te voeren. Hier is bij aanvang geen eenduidig besluit over genomen. Niet iedereen is overtuigd van de waarde van een dergelijke review, maar als zoiets niet meegenomen wordt, is het van belang om vooraf afspraken hierover te maken; bijvoorbeeld over de samenstelling van de groep die de review gaat doen, de timing en de (volledige) acceptatie van het eindresultaat.

Afspraken over gebruik en waarde van het Kennisbericht in de uitvoeringspraktijk
De complexiteit van de Dialoog over windenergie eindigt niet met een Kennisbericht. Een les voor een mogelijk vervolg is om vooraf en tijdens het opstellen van een Kennisbericht al na te denken over wat er met de resultaten gaat gebeuren, hoe doelgroepen worden bereikt, wie een rol daar in speelt en hoe de waarde van een resultaat wordt getoetst in de praktijk (naast de evaluatie onder deelnemers zelf).

Dit begint met vooraf bedenken wie, naast de deelnemers zelf, een eventueel eindresultaat kan gebruiken en wat deze doelgroep zou helpen. Nu kende de doelgroep in de openbare stukken zeer brede, algemene definities. Definieer de doelgroep helder en eenduidig. Uit de openbare stukken komt naar voren dat vooraf een doelgroep is bepaald voor het Kennisbericht. Over het verspreiden, onder de aandacht brengen en benutten van het Kennisbericht zijn volgens de geïnterviewden weinig tot geen afspraken gemaakt. Aan de doelgroep is weinig aandacht besteed en over de koppeling aan de uitvoeringspraktijk lijkt weinig nagedacht. Er zijn geen afspraken gemaakt over de periode na de pilot ondanks dat het succes van het Kennisbericht en de Dialoog zich vooral in de praktijk moet bewijzen. Uit gesprekken bleek dat het budget het niet toeliet om actief te communiceren en zo de aandacht te vestigen op het proces en het resultaat van het Kennisplatform. Dat lijkt een gemiste kans.

Consequent transparant; delen van informatie, inzicht in elkaars afwegingen
Uit verschillende interviews is naar voren gekomen dat het bij de commentaarrondes niet duidelijk was welk commentaar er door de deelnemers werd gestuurd. Deelnemers hebben elkaars commentaar en de reactie van de schrijvers op andermans commentaar niet gezien. Wel werden individuele reacties gegeven naar de deelnemers over hoe met hun commentaar werd omgegaan. Bij het verschijnen van een nieuwe versie van het Kennisbericht was niet duidelijk waarop veranderingen waren gebaseerd en hoe er met commentaar van anderen was omgegaan. Omwille van het vermijden van de schijn van willekeur is het verstandig om vooraf inzicht te verschaffen in het totale commentaar en de wijze waarop er mee om wordt gegaan.

4.4 Investering van tijd en geld

4.4.1 Aanbevelingen

Toereikend budget
Voor een vervolg is het nuttig vooraf een realistische tijdinschatting te maken voordat een begroting wordt gemaakt. Gecombineerd met een PvA, kan deze investering dan door mogelijke financiers worden afgewogen tegen een beoogd resultaat.

De pilot moest worden gefinancierd met budget dat ter beschikking is gesteld door het Rijk. Daarmee kon na een lange voorbereiding een pilot van start gaan. Gedurende de pilot bleek het budget niet toereikend. Enkele partijen in het Projectteam en het Schrijversteam hebben veel meer tijd besteed dan vooraf bedacht. Hier is wisselend mee omgegaan.

Er waren in het traject zowel mensen betrokken vanuit hun baan als mensen die hier niet voor betaald kregen. Hierdoor ontstaat onbalans. Een les voor het vervolg is om, als er een redelijke tijdbesteding wordt gevraagd, ook niet-professionele deelnemers te compenseren of belonen voor een bijdrage.

Financiering vervolg
Er zijn verschillende opties om een eventueel vervolg te financieren. De financieringsopgave is afhankelijk van het doel, de omvang en de opzet. Zie ook paragraaf 4.1.1. Bij het verzamelen en duiden van feiten bij gevoelige onderwerpen is gelijkwaardigheid en geloofwaardigheid erg belangrijk. Dit hoeft niet per definitie te betekenen dat iedere deelnemer eenzelfde financiële bijdrage levert. Echter, de geloofwaardigheid van een initiatief neemt wel toe bij een eerlijke verdeling van kosten. Niet iedere partij heeft zich in de interviews bereid getoond financieel te willen bijdragen aan een vervolg. Dit kan o.a. ondervangen worden door de financiering te laten doen (van een groot deel) van een Kennisplatform door een door alle deelnemers gesteunde, onafhankelijke partij. Uit de interviews is hierover geen eenduidige voorkeur naar voren gekomen.

4.5 Betrokken partijen

4.5.1 Wat zou behouden moeten worden?

Het is waardevol om de vertegenwoordigers van vier O's te betrekken bij kennisontwikkeling bij een gevoelig onderwerp als windenergie. Dit wordt teruggegeven door alle deelnemers.

4.5.2 Aanbevelingen

Voor een vervolg kan gekozen worden om vanuit deze vier O's meer diversiteit aan tafel te krijgen. Diversiteit kan op verschillende manieren toenemen, afhankelijk van het gekozen onderwerp. Meest genoemd werd een bredere afspiegeling van bewoners. Door sommigen werd het als een gemis ervaren dat er geen omwonenden aan tafel zaten die positief staan tegenover windmolens in hun leefomgeving. Daarnaast werd het perspectief vanuit milieu- en natuurorganisaties door sommige deelnemers gemist. Door geïnterviewden werd tevens aangegeven dat de kwaliteit van de discussie zou toenemen als meer mensen aan tafel komen die echt betrokken zijn bij de uitvoeringspraktijk.
Ten slotte is aangegeven dat, mede als beoogde doelgroep van het Kennisbericht, er een of meerdere vertegenwoordigers van gemeenten hadden kunnen aansluiten.

Voor een vervolg wordt aangeraden te kijken op welke manier mensen vanuit bovenstaande groepen toch kunnen aansluiten. Aandachtspunt blijft de balans aan tafel; als teveel mensen aan tafel zitten met een belang bij meer windenergie kan dat verstorend werken.

Bijlagen

1. Overzicht deelnemende organisaties

	Projectteam	Kwartiermakersgroep	Kennisforum	Schrijversteam
Omwonenden		Nederlandse Vereniging van Omwonenden Windturbines (NLVOW)		
Ondernemingen		Nederlandse Windenergie Associatie (NWEA)		
Overheid	GGD-GHOR Nederland	Gemeentelijke Gezondheids-dienst Amsterdam (GGD)	GGD Rotterdam	GGD Amsterdam
		Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO)		
		Interprovinciaal Overleg (IPO)		
		Ministerie van Economische Zaken (EZ)		
		Ministerie van Infrastructuur en Milieu (IenM)		
Onderzoek & Onderwijs	Energie Onderzoek Centrum Nederland (ECN)	Centrum voor Wiskunde en Informatica van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschap-pelijk Onderzoek (CWI-NWO)	ECN	ECN
	Rijksinstituut voor Volks-gezondheid en Milieu (RIVM)		RIVM	RIVM
	Energy Academy Europe/Rijksuniversiteit Groningen (EAE/RUG)		RUG	RUG
Interim voorzitter pilot	Aarten Wind Solutions (AWS)			
Algemeen secretaris pilot	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM)			

2. Lijst onderzochte documenten

- Verslag Verkenningstafels Pilot Kennisplatform Windenergie
- Beheerstructuur pilot Kennisplatform Windenergie
- Plan van Aanpak Pilot Kennisplatform Windenergie
- Kennisbericht Geluid van windturbines versie 1.0
- Bijlagen Kennisbericht Geluid van windturbines versie 1.0.

3. Overzicht geïnterviewden

GGD/GGD-GHOR Nederland, 19 augustus 2015
- Frits van den Berg
- Jelle Doosje.

RIVM, 24 augustus 2015
- John Bolte.

AWS (onderdeel AES), 24 augustus 2015
- Thijs Aarten.

Ministerie van Economische Zaken, 26 augustus 2015
- Marianne Zuur.

RVO, 27 augustus 2015
- Johannes van Steenis.

NWO/RUG, 2 september 2015
- Goda Perlaviciute
- Linda Steg.

NWEA, 3 september 2015
- Marije Arah
- Jaap Warners.

NLVOW, 8 september 2015
- Albert Koers
- Rob Rietveld.

IPO, 14 september 2015
- Marten van der Gaag
- Peter Smale.

Ministerie van Economische Zaken, 16 september 2015
- Ingrid Post.

Ministerie van Infrastructuur en Milieu, 20 augustus 2015
- Marjan van Giezen
- Nicole van der Sman.

4. Leidraad interviews

1. Kennisplatform algemeen
- verwachtingen
- doelen en aanpak Kennisplatform.

2. Het (vormen van) het Kennisbericht
- noodzaak en doel
- aanpak vormen Kennisbericht
- het Kennisbericht: breed gedragen en objectief?

3. Een open en veilige Dialoog
- noodzaak en doel
- organiseren en faciliteren van de Dialoog
- de Dialoog: open en veilig?

4. Lessen t.b.v. het Kennisplatform
- algemeen
- gedragen en objectief Kennisbericht
- open en veilige Dialoog
- investeringen
- betrokken partijen.